

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.29>

Павко Я. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та міжнародного права
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0003-2602-9592

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Анотація. Стаття присвячена вивченню взаємозв'язку між правами людини та зміною клімату, а також з'ясуванню особливостей міжнародно-правового захисту прав людини в контексті кліматичних змін. Проаналізовано міжнародні документи, у яких безпосередньо або опосередковано відображено зв'язок між кліматом та правами людини. Особливу вагу приділено резолюціям Ради ООН з прав людини, які торкаються даної проблематики.

Зазначено, що неможливо досліджувати проблему зміни клімату окремо від проблеми захисту прав людини. Принципи та стандарти у сфері міжнародного права прав людини, які містяться в Загальній декларації прав людини 1948 р. й основних універсальних міжнародних договорах, є фундаментом для управління глобальною кліматичною політикою. Права людини повинні мати пріоритет та їх порушення не можна виправдати будь-якими протиправними діями держав. Міжнародно-правовий захист прав людини в контексті кліматичних змін здійснюється на підставі загального захисту основних прав людини, закріплених у міжнародно-правових актах.

Автором звернено увагу на те, що міжнародні договори у сфері захисту прав людини мають охоплювати питання щодо захисту прав людини в умовах зміни клімату. Зокрема, вони повинні передбачати екологічні права людини.

У сучасній практиці Європейського суду з прав людини забруднення навколишнього середовища розглядається в якості причини порушення основних прав людини згідно з Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Міжнародна судова практика ґрунтується на рішеннях, в яких доведено, що негативний вплив зміни клімату, спричинений діяльністю людини, може призвести до порушень таких основних прав людини, як право на життя, право на повагу до приватного і сімейного життя та ін.

Вивчено рішення Європейського суду з прав людини щодо порушень прав людини через неналежне втілення державою кліматичної політики. Автор дійшов висновку, що діяльність Європейського суду з прав людини сприяє розвитку міжнародного права з питань захисту прав людини в контексті зміни клімату. Його рішення відображають нові стандарти відповідальності держав за кліматичні зміни та завдану шкоду довкіллю.

Зауважено, що особливе значення для держав мають консультативні висновки Міжнародного суду ООН, незважаючи на їх юридично необов'язковий характер. Їх положення враховуються при виробленні міжнародно-правових норм у різних сферах, включаючи боротьбу зі зміною клімату. Очікуваний в 2025 році консультативний висновок Міжнародного суду ООН щодо міжнародно-правових зобов'язань держав із забезпечення захисту кліматичної системи та інших компонентів довкілля допоможе Україні визначити, яким чином притягнути РФ, як державу-агресора, до міжнародної відповідальності за викиди парникових газів.

Ключові слова: глобальна кліматична політика, захист прав людини, зміна клімату, екологічні права людини, консультативні висновки Міжнародного суду ООН, міжнародна відповідальність держав, міжнародні зобов'язання, міжнародна судова практика, Рада ООН з прав людини, рішення Європейського суду з прав людини.

Pavko Ya. A. Relevant issues of international legal protection of human rights in the context of climate change

Abstract. The article is dedicated to the study of the relationship between human rights and climate change, as well as clarifying the peculiarities of international legal protection of human rights in the context of climate change. International documents are analyzed that directly or indirectly reflect the link between climate and

human rights. Particular attention is paid to the United Nations Human Rights Council resolutions that address this issue.

It is noted that it is impossible to study the problem of climate change separately from the problem of human rights protection. The principles and standards of international human rights law, as contained in the Universal Declaration of Human Rights of 1948 and the main universal international treaties, are the foundation for the governance of global climate policy. Human rights must take precedence and their violation cannot be justified by any illegal actions of states. International legal protection of human rights in the context of climate change is based on the general protection of fundamental human rights enshrined in international legal instruments.

The author draws attention to the fact that international human rights treaties should cover issues related to the protection of human rights in the context of climate change. In particular, they should include environmental human rights.

In the current case law of the European Court of Human Rights, environmental pollution is considered as a cause of violation of fundamental human rights under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950. International judicial practice is based on decisions that prove that the negative impact of climate change caused by human activity can lead to violations of such fundamental human rights as the right to life, the right to respect for private and family life, etc.

The article examines the judgments of the European Court of Human Rights on human rights violations due to improper implementation of climate policy by the state. The author comes to the conclusion that the activities of the European Court of Human Rights contribute to the development of international law on human rights protection in the context of climate change. Its judgments reflect new standards of state responsibility for climate change and environmental damage.

It is noted that advisory opinions of the International Court of Justice are of particular importance for states, despite their non-binding nature. Their provisions are taken into account when developing international legal norms in various areas, including the fight against climate change. The advisory opinion of the International Court of Justice expected in 2025 on the international legal obligations of states to protect the climate system and other environmental components will help Ukraine determine how to bring Russia, as an aggressor state, to international responsibility for greenhouse gas emissions.

Key words: *global climate policy, human rights protection, climate change, environmental human rights, advisory opinions of the International Court of Justice, international responsibility of states, international obligations, international case law, United Nations Human Rights Council, judgments of the European Court of Human Rights.*

Постановка проблеми. Захист прав людини в умовах кліматичних змін є одним із важливих питань, яке привертає увагу міжнародного співтовариства. Зміна клімату може негативно впливати на реалізацію основних прав людини, закріплених у міжнародно-правових актах та конституції держав. У доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо взаємозв'язку між зміною клімату та правами людини 2009 року зазначено про наявність іманентного зв'язку між довіллям і здійсненням таких прав людини, як право на життя, право на здоров'я, право на харчування, право на воду й право на помешкання [1]. Неможливість встановлення причинно-наслідкового зв'язку між викидами парникових газів у відповідній державі та шкодою, завданою людині, створює суттєві перешкоди на шляху кваліфікації наслідків кліматичних змін в якості порушень прав людини.

Повномасштабне вторгнення рф на територію України у лютому 2022 року призвело до поглиблення глобальної кліматичної кризи

у зв'язку із збільшенням викидів парникових газів від застосування державою-агресором військової техніки. За останніми підрахунками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України унаслідок російсько-української війни в атмосферу потрапило 230 млн тонн діоксиду вуглецю. У свою чергу, сума кліматичних збитків, яких завдала рф, оцінюється у понад 40 млрд євро [2]. Безумовно, кожна держава має нести міжнародну відповідальність за дії, які спричиняють кліматичні зміни, що призводять до порушень прав людини, а особливо права на здорове, чисте та стає довкілля.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Міжнародно-правовому захисту прав людини в умовах зміни клімату присвячені наукові праці С. Білоцького, О. Закаль, Є. Копиці, М. Медведєвої, Я. Павко та ін. Окремі аспекти реалізації та захисту екологічних прав людини досліджуються у наукових публікаціях таких вчених, як Г. Балюк, О. Васильченко, І. Жаровська, Т. Ковальчук,

В. Костицький, А. Гетьман, Н. Малишева, О. Толкаченко, Ю. Шемшученко, О. Шомпол та ін.

Мета даної статті полягає у визначенні взаємозв'язку між правами людини та зміною клімату, а також з'ясуванні особливостей міжнародно-правового захисту прав людини в контексті кліматичних змін у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зазначити, що загальний взаємозв'язок між правами людини та довкіллям відображено в Декларації Конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища 1972 року. Так, згідно з принципом 1 вищевказаного міжнародно-правового акту кожна людина має право на свободу, рівність та сприятливі умови життя у навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя [3].

Зокрема, діяльність Ради ООН з прав людини охоплює питання й захисту прав людини в умовах зміни клімату. З часу її функціонування було прийнято чимало резолюцій з даної проблематики. У резолюції 7/23 2008 року вказано, що зміна клімату створює безпосередню та далекосяжну загрозу для людей і громад в усьому світі та має наслідки для повного здійснення прав людини [4]. У свою чергу, відповідно до резолюції Ради ООН з прав людини 10/4 2009 року пов'язаний зі зміною клімату вплив має ряд наслідків, як прямих, так і непрямих, для ефективної реалізації прав людини, включаючи право на життя, право на достатнє харчування, право на найвищий досяжний рівень здоров'я, право на достатнє житло, право на самовизначення, і зобов'язання з прав людини щодо доступу до питної води і санітарії [5]. Зауважимо, що в 2022 році було прийнято резолюцію 50/9. У ній міститься заклик для держав більш ефективно заохочувати права осіб, які перебувають у вразливому становищі, та їхній доступ до засобів існування, продовольства та харчування, безпечної питної води та санітарних послуг, соціального захисту, медичного обслуговування та ліків, освіти та професійної підготовки, адекватного житла та гідної роботи, «чистої» енергії, науки й техніки, а також забезпечувати, щоб

послуги могли бути адаптовані до надзвичайних і гуманітарних умов (п. 9) [6].

Доцільно підкреслити, що у Рамковій конвенції про зміну клімату 1992 року, прийнятій з метою стабілізації концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему, відсутні положення стосовно захисту прав людини від несприятливих наслідків зміни клімату. Незважаючи на це, слід звернути увагу на ст. 3 міжнародного договору, яка закріплює принцип спільної, але диференційованої відповідальності держав. Згідно з ним державам необхідно захищати кліматичну систему на благо нинішнього і майбутніх поколінь людства на основі справедливості й у відповідності з їх спільною, але диференційованою відповідальністю і можливостями. Розвинуті країни повинні відігравати головну роль у боротьбі зі зміною клімату та її негативними наслідками. Варто повною мірою врахувати конкретні потреби й особливі обставини сторін, які є країнами, що розвиваються, особливо тих, що найбільше потерпають від негативних наслідків змін клімату, а також сторін, яким у відповідності з цією конвенцією доведеться нести надмірний чи непосильний тягар країн, що розвиваються [7]. На думку М. Медведєвої, принцип спільної, але диференційованої відповідальності держав є втіленням концепції справедливості. Він полягає у тому, що усі країни тією чи іншою мірою зобов'язані вживати певних заходів щодо запобігання шкоди довкіл्लю, боротьби із забрудненням навколишнього середовища і поліпшенням стану його компонентів [8, с. 93].

На відміну від Рамкової конвенції про зміну клімату 1992 року, в преамбулі Паризької угоди 2015 року згадується про права людини. У ній зазначено, що зміна клімату є спільною проблемою людства. Державам, вдаючись до дій щодо вирішення проблеми зміни клімату, слід поважати, заохочувати і брати до уваги свої відповідні зобов'язання стосовно прав людини, права на здоров'я, прав корінних народів, місцевих громад, мігрантів, дітей, осіб з обмеженими можливостями, осіб, які знаходяться у вразливих обставинах, та права на розвиток, а також ґендерної

рівності, розширення можливостей для жінок і справедливості між поколіннями [9].

У документі «Розуміння прав людини та зміна клімату», підготовленому Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини для 21-ї Конференції сторін Рамкової конвенції зі зміни клімату 2015 року, йдеться про те, що, підхід, заснований на правах людини, має бути інтегрований до будь-яких заходів з адаптації щодо наслідків зміни клімату або пом'якшення їх наслідків, таких як сприяння використанню альтернативних джерел енергії, збереження лісів, розробка проектів посадки дерев, визначення схем переселення та інші. Індивіди та спільноти, які зазнають негативного впливу від зміни клімату, повинні брати рівноправну участь у розробці й виконанні цих проектів. Їм варто мати доступ до належної правової процедури і засобів правового захисту в разі порушення їх прав [10].

Взаємозв'язок між зміною клімату та правами людини не викликає ніяких сумнівів. Неможливо досліджувати проблему зміни клімату окремо від проблеми захисту прав людини. Кліматичні зміни породжують міграцію населення і порушують питання про потребу у захисті прав кожної людини, яка шукає місце зі сприятливими умовами для проживання. Принципи та стандарти у сфері міжнародного права прав людини, закріплені в Загальній декларації прав людини 1948 р. й основних універсальних міжнародних договорах, є фундаментом для управління глобальною кліматичною політикою. Права людини повинні мати пріоритет і не можна виправдати їх порушення будь-якими протиправними діями [11, с. 182–183]. Зокрема, Рада ООН з прав людини, правозахисні механізми (спеціальні процедури, договірні органи з прав людини та Універсальний періодичний огляд) та Управління Верховного комісара ООН з прав людини намагаються привернути увагу до прав людини та зміни клімату за допомогою відповідних резолюцій, доповідей та заходів, а також шляхом адвокації підходу до зміни клімату, заснованого на правах людини [12]. Безумовно, Рада ООН з прав людини вважає за необхідне застосовувати правозахисний підхід не тільки для керівництва кліматичною політикою на універсаль-

ному рівні, але й реалізації заходів, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату. Вона виокремлює наступні його складові: дотримання прав людини при розробці кліматичної політики; визначення носіїв прав та їхні права, а також відповідних носіїв обов'язків та їхні зобов'язання; покладення в основу формування кліматичної політики принципів та норм у сфері міжнародно-правового захисту прав людини [12].

Зауважимо, що основні документи у сфері міжнародно-правового захисту прав людини (Загальна декларація з прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.) не забезпечують належного захисту прав людини саме в контексті кліматичних змін. Насамперед, вони не закріплюють екологічні права людини. На сьогодні екологічні права людини відносять до прав «третього покоління» – колективних прав або прав солідарності у зв'язку з тим, що їх носіями є народи, нації, об'єднання індивідів, групи, а не окремі індивіди [8, с. 123]. До речі, О. Закаль пропонує виокремити четверте покоління прав людини – «кліматичні права». З її точки зору, це ті права, які виникають унаслідок наукового прогресу, а також глобальних світових криз і викликів, що постають перед міжнародним співтовариством. До «кліматичних прав» належать наступні: право на безпечне та придатне довкілля; право на здорове та продуктивне життя у гармонії з природою; право на вільний та безперешкодний доступ до інформації про зміни клімату та його наслідки; право кліматичних біженців на притулок; право на участь у формуванні кліматичної стратегії; право на компенсацію унаслідок продажу квот на випуск парникових газів [13, с. 24–25]. Усі «кліматичні права» дослідниця поділяє на три групи: матеріальні; процесуальні (процедурні) права; права, які належать вразливим категоріям осіб. Під матеріальними правами доцільно розуміти такі, як: право на безпечний для життя і здоров'я людини клімат; право на збалансований кліматичний розвиток; право на кліматичну справедливість; право на запобігання антропогенним викидам парникових газів та

іншим кліматично ризикованим проявам господарської діяльності; право на усунення дискримінації у сфері безпечного клімату. До процесуальних (процедурних) «кліматичних прав» варто віднести наступні: право на доступне, зрозуміле та об'єктивне інформування щодо змін клімату; право участі у виробленні політики та у заходах щодо протидії змінам клімату; право на захист безпечного клімату державою; право участі у здійсненні державою заходів із захисту безпечного клімату; право доступу до національних і міжнародних юрисдикційних (у тому числі судових) і неюрисдикційних засобів захисту права на безпечний клімат; право вимагати оцінки впливу господарської діяльності на можливі зміни клімату; право на відшкодування шкоди, заподіяної несприятливими кліматичними змінами та господарською діяльністю, що їх зумовила. У свою чергу, до «кліматичних прав» вразливих категорій осіб належать такі, як: право додержання гендерного балансу у здійсненні заходів, пов'язаних зі зміною клімату; права дітей, зумовлених кліматичними ризиками; права корінних народів реагувати на зміни клімату (включно з правом на вільну, попередню та усвідомлену згоду); права «кліматичних біженців»; право захисників довкілля вимагати додаткового захисту держави від переслідувань, залякувань та насильства [14, с. 202].

В цілому, особливе місце в системі екологічних прав людини посідає право на чисте, здорове і стає довкілля. У ст. 50 Конституції України 1996 року передбачено право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Відповідно цієї до статті кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [15]. У 2021 році Рада ООН з прав людини у резолюції 48/13 визнала право людини на чисте, здорове і стає довкілля як право, яке є необхідним для повного здійснення всіх прав людини. Воно пов'язано з іншими правами та діючим міжнародним правом [16]. Зокрема, в 2022 році Генеральна Асамблея ООН

у резолюції 76/300 підтвердила, що право на чисте, здорове і стає довкілля є одним із прав людини [17]. 18 квітня 2024 року Парламентською Асамблеєю Ради Європи (далі – ПАРЕ) було прийнято дві резолюції, які мають сприяти визнанню права на чисте, здорове та стає довкілля на регіональному рівні. Йдеться про резолюцію 2545 «Впровадження права людини на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля у межах Процесу Рейк'явіка» та резолюцію 2546 «До стратегій Ради Європи щодо здорових морів та океанів для протидії кліматичній кризі».

На думку І. Жаровської, загалом екологічні права повинні бути захищені на міжнародному рівні, оскільки проблеми з навколишнім середовищем зазвичай не обмежуються кордонами окремої держави. У той же час, первинне забезпечення екологічних прав громадян – це зобов'язання держави. Захист екологічних прав людини має пріоритетне значення для суспільства, держави і людини [18, с. 42–43].

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року також не закріплює екологічні права людини. Слід нагадати, що в 2021 році ПАРЕ було рекомендовано Комітету міністрів Ради Європи розробити Додатковий протокол до цього міжнародного договору, який би стосувався визнання права на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля. Включення цього права до конвенції встановило б чітку відповідальність держав у сфері підтримки належного стану довкілля, сумісного з життям у гідності та доброму здоров'ї і повним користуванням іншими основними правами [19]. У запропонованому проекті Додаткового протоколу під правом на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля розуміють право нинішнього та майбутніх поколінь жити у недеградованому, життєздатному та гідному середовищі, яке сприяє здоров'ю, розвитку та добробуту людини. У документі містяться такі загальні принципи, як: принцип відповідальності, справедливості та солідарності між поколіннями; принципи екологічної недискримінації; принципи попередження, перестороги, неретресії та *in dubio pro natura* [20].

Доцільно зазначити, що С. Білоцький та М. Медведєва досліджують таке явище у міжнародному праві як кліматичне судочинство. З точки зору науковців, його слід розглядати у широкому та вузькому значенні. Згідно з широким підходом кліматичне судочинство – це судові процеси в національних та міжнародних судах, у ході яких позивачі можуть оскаржувати жорстку кліматичну політику держав, вимагати від урядів дотримуватись або посилювати недостатньо жорсткі кліматичні зобов'язання або ж претендують на компенсацію завданої внаслідок кліматичних змін шкоди. У вузькому розумінні воно становить судові процеси в національних та міжнародних судах, у ході яких позивачі оскаржують порушення прав людини в умовах кліматичних змін [21, с. 140]. У цьому зв'язку доречно звернути увагу на міжнародну судову практику щодо порушень прав людини в контексті кліматичних змін.

Попри те, що Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. не передбачає права на безпечне, чисте, здорове та стає докільля, Європейський суд з прав людини розглядає справи у сфері охорони довкілля. У сучасній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) забруднення навколишнього середовища тлумачиться в якості причини порушення основних прав людини, закріплених в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. У більшості випадків це порушення права на життя (ст. 2), права на справедливий судовий розгляд (ст. 6), права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8), права на свободу вираження поглядів (ст. 10), права на справедливий засіб правового захисту (ст. 13), права на мирне володіння майном (ст. 1 Протоколу I до конвенції) [22].

Зауважимо, що 9 квітня 2024 року є важливою датою для захисту прав людини в умовах зміни клімату. Вперше ЄСПЛ виніс рішення стосовно порушень прав людини у зв'язку з кліматичними змінами. Це була справа *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*. Зокрема, в 2020 році Швейцарська асоціація жінок похилого віку, яка веде боротьбу за зменшення викидів парникових

газів, подала заяву до ЄСПЛ проти уряду своєї країни. Також індивідуальні скарги подали чотири члени асоціації, але вони були визнані неприйнятними. У заяві зазначалося, що уряд Швейцарії не вживає достатньо заходів для боротьби зі зміною клімату. Його бездіяльність призводить до погіршення добробуту та умов життя жінок літнього віку, які є членами цієї асоціації. У результаті розгляду справи ЄСПЛ прийняв рішення по суті стосовно заяви від асоціації. У ньому він прийшов до висновку, що дії уряду Швейцарії призвели до порушення ст. 6 та ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., тобто права на справедливий суд та права на повагу до приватного і сімейного життя. Уряд Швейцарії не виконав поставлених перед собою цілей щодо зменшення викидів парникових газів [23]. Це перша справа ЄСПЛ, у якій він прямо посилається на концепцію кліматичної нейтральності та визначає конкретні заходи, які держава має вжити на законодавчому, виконавчому та судовому рівнях для досягнення її цілей [21, с. 145].

Крім того, слід звернути увагу на такі кліматичні справи, як *Carême v. France* та *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*. Зокрема, у справі *Carême v. France* Д. Кареме, колишній мешканець та мер муніципалітету Гранд-Сінт у Франції (2001-2019 рр.), звернувся із заявою до ЄСПЛ проти уряду Франції. Він стверджував, що у державі вживається недостатньо заходів для запобігання кліматичним змінам і це порушує його право на життя та на повагу до приватного і сімейного життя, тобто ст. 2 та ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Так, ЄСПЛ вирішив, що заява колишнього мера Гранд-Сінт є непринятною, оскільки він ще з 2019 року переїхав жити до Брюсселя (у зв'язку з обранням його до Європейського парламенту). Таким чином, він втратив статус потерпілого від наслідків зміни клімату у муніципалітеті Гранд-Сінт [23]. У справі *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States* 6 португальців подали скаргу в ЄСПЛ проти Португалії та 32 європейських країн, включаючи Україну. Вони зазначили, що дер-

жави-відповідачі не вживали належних заходів для боротьби зі зміною клімату, що спричиняло щороку сильну спеку, лісові пожежі у Португалії. Через це у позивачів погіршилося самопочуття та почалися проблеми зі здоров'ям. На їх думку, держави-відповідачі згідно з Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. порушили їх право на життя (ст. 2), право на заборону катування (ст. 3), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8) і право на заборону дискримінації (ст. 14) [23]. Щодо цієї справи ЄСПЛ визнав територіальну юрисдикцію лише щодо Португалії та заперечив можливість визнання екстериторіальної юрисдикції відносно всіх інших держав. Заява була визнана неприйнятною через недотримання відповідних вимог позивачами. Вони одразу подали заяву до ЄСПЛ, не вичерпавши всіх внутрішніх засобів правового захисту [21, с. 145].

В цілому, застосування практики ЄСПЛ має значення для розвитку судової практики держав. Вивчення справ у сфері охорони довкілля, які були розглянуті в ЄСПЛ, сприяє розширенню можливостей для захисту екологічних прав людини за допомогою Конвенції 1950 р. та усуває прогалини, які існують у законодавстві країн [22].

У 2023 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 77/276, у якій доручила Міжнародному суду ООН підготувати консультативний висновок для держав щодо їх юридичної відповідальності за зміну клімату. Генеральна Асамблея ООН поставила перед Міжнародним Судом ООН наступні питання: які міжнародно-правові зобов'язання мають держави щодо забезпечення захисту кліматичної системи та інших компонентів довкілля від антропогенних викидів парникових газів в інтересах держав і в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь; які правові наслідки випливають із цих зобов'язань для держав, якщо вони своїми діями або своєю бездіяльністю заподіяли значної шкоди кліматичній системі та іншим компонентам довкілля, по відношенню до: держав, включно з малими острівними державами, які в силу своїх географічних обставин і рівня розвитку страждають від несприятливих наслідків зміни

клімату або є особливо вразливими до таких наслідків; народів та осіб нинішнього і майбутніх поколінь, які постраждали від несприятливих наслідків зміни клімату [24]. У 2024 року в Міжнародному суді ООН у Гаазі відбулися публічні слухання стосовно даного консультативного висновку. Його винесення очікується в 2025 році. Незважаючи на те, що консультативні висновки Міжнародного суду ООН не мають юридично обов'язкової сили, їх поява може впливати на прийняття майбутніх міжнародно-правових актів у сфері протидії кліматичним змінам. Крім того, вони несуть велику юридичну вагу для тлумачення правових питань та сприяють розвитку міжнародного права [23].

До речі, в 2024 році Міжнародний трибунал ООН з морського права виніс консультативний висновок, у якому підтвердив, що держави мають юридичні зобов'язання щодо захисту океанів і морського біорізноманіття від зміни клімату, спричиненої людською діяльністю. Україна, як сторона Конвенції ООН з морського права 1982 р., повинна враховувати положення цього висновку при формуванні своєї кліматичної політики [25].

Висновки. Таким чином, взаємозв'язок між правами людини та зміною клімату є загальноновизнаною на міжнародному рівні. Це, у свою чергу, підтверджують положення Паризької угоди 2015 р. та резолюцій, прийнятих у межах ООН, особливо Ради ООН з прав людини. Зміна клімату, спричинена людською діяльністю, негативно впливає на реалізацію основних прав людини. Держави, вдаючись до дій у сфері боротьби зі зміною клімату, мають брати до уваги свої відповідні зобов'язання щодо прав людини. У сучасних умовах підхід, який базується на захисті прав людини, повинен бути покладено в основу формування та успішного втілення у життя кліматичної політики кожної держави.

Безперечно, міжнародні договори у сфері захисту прав людини мають охоплювати питання щодо захисту прав людини в контексті зміни клімату. Зокрема, вони повинні закріплювати екологічні права людини. Прийняття Додаткового протоколу про визнання права на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля до Європейської конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. є одним із завдань на шляху забезпечення ефективного захисту прав людини від несприятливих наслідків зміни клімату.

Міжнародно-правовий захист прав людини в умовах кліматичних змін здійснюється на підставі загального захисту основних прав людини, закріплених у міжнародно-правових актах. Міжнародна судова практика ґрунтується на рішеннях, в яких доведено, що негативний вплив зміни клімату, спричинений діяльністю людини, може призвести до порушень таких основних прав людини, як право на життя, право на повагу до приватного і сімейного життя та ін.

2024 рік став вирішальним у боротьбі за досягнення кліматичної справедливості. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) вперше виніс рішення по суті щодо порушень прав людини через неналежне втілення державою кліматичної політики. В цілому, його рішення відіграють важливу роль в якості актів тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

1950 р. та протоколів до неї у межах кожної зі справ. Завдяки ЄСПЛ з'являються прецеденти, які будуть використовуватися при вирішенні аналогічних справ. Насамперед, така діяльність ЄСПЛ сприяє розвитку міжнародного права із питань захисту прав людини в контексті зміни клімату. Рішення ЄСПЛ відображають нові стандарти відповідальності держав за кліматичні зміни та завдану шкоду довкіллю, а також особливості захисту порушених прав людини в умовах зміни клімату.

Особливе значення для держав мають консультативні висновки Міжнародного суду ООН, попри їх юридично необов'язковий характер. Їх положення враховуються при виробленні міжнародно-правових норм у різних сферах, включаючи боротьбу зі зміною клімату. Очікуваний консультативний висновок від Міжнародного суду ООН стосовно зобов'язань держав за кліматичну кризу допоможе Україні визначити, яким чином притягнути РФ, як державу-агресора, до міжнародної відповідальності за викиди парникових газів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights (A/HRC/10/61). January 15, 2009. URL: <https://www.refworld.org/reference/themreport/unhrc/2009/en/65384> (date of access: 26.02.2025)
2. Світлана Гринчук: 230 мільйонів тонн CO₂ – викиди парникових газів за три роки повномасштабного вторгнення росії в Україну. 24.02.2025. URL: <https://mepr.gov.ua/svitlana-grynychuk-230-miljoniv-tonn-co-vykydy-parnykovyh-gaziv-za-try-roky-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu/> (дата звернення: 18.03.2025)
3. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища від 16 червня 1972 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454 (дата звернення: 28.02.2025)
4. Resolution 7/23 of the United Nations Human Rights Council «Human rights and climate change». March 28, 2008. URL: https://ap.ohchr.org/documents/e/hrc/resolutions/a_hrc_res_7_23.pdf (date of access: 09.03.2025)
5. Resolution 10/4 of the United Nations Human Rights Council «Human rights and climate change». March 25, 2009. URL: https://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_10_4.pdf (date of access: 01.03.2025)
6. Resolution 50/9 of the United Nations Human Rights Council «Human rights and climate change». July 7, 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/50/9> (date of access: 11.03.2025)
7. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 9 травня 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення: 01.03.2025)
8. Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник для ВНЗ/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: Видавничий дім «Промінь», 2010. 510 с.
9. Паризька угода від 12 грудня 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text (дата звернення: 02.03.2025)
10. Understanding human rights and climate change. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ClimateChange/COP21.pdf> (date of access: 02.03.2025)

11. Павко Я. А. Взаємозв'язок прав людини та зміни клімату в умовах збройної агресії РФ проти України. Права та свободи людини в умовах особливого періоду: зб. мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 червня 2023 р.) / ред. кол.: О. В. Кузьменко, Н. В. Павловська, І. О. Рощина, О. Л. Беспаль. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2023. С. 181–183.
12. The impacts of climate change on the effective enjoyment of human rights. OHCHR and climate change. URL: <https://www.ohchr.org/en/climate-change/impacts-climate-change-effective-enjoyment-human-rights> (date of access: 12.03.2025)
13. Закаль О. О. Концепція захисту кліматичних прав людини. Науково-практичний журнал «Екологічне право». 2019. Випуск 4. С. 22–25.
14. Закаль О. О. Захист кліматичних прав людини: питання теорії та практики. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2023. 273 с.
15. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.03.2025)
16. Resolution 48/13 of the United Nations Human Rights Council «The human right to a clean, healthy and sustainable environment». October 8, 2021. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/A_HRC_RES_48_13-EN.pdf (date of access: 13.03.2025)
17. Resolution 76/300 of the United Nations General Assembly «The human right to a clean, healthy and sustainable environment». July 28, 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/76/300> (date of access: 13.03.2025)
18. Жаровська І. Захист екологічних прав: теоретичний та праксіологічний характер. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 1. С. 41–46.
19. Парламентська асамблея Ради Європи висунула проєкт Додаткового протоколу до Європейської конвенції з прав людини про право на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля. 09.10.2021. URL: <https://epl.org.ua/announces/parlamentska-asambleya-rady-yevropy-vysunula-proyekt-dodatkovogo-protokolu-do-yevropejskoyi-konventsii-z-prav-lyudyny-pro-pravo-na-bezpechne-chyste-zdorove-ta-stijke-dovkillya/> (дата звернення: 18.03.2025)
20. Recommendation 2211 (2021) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe «Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe». URL: <https://pace.coe.int/en/files/29501/html> (date of access: 14.03.2025)
21. Медведєва М. О., Білоцький С. Д. Кліматичне судочинство у європейській системі прав людини. Європейські перспективи. 2024. № 3. С. 139–148. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2024-3/EP_2024_3_139.pdf (дата звернення: 13.03.2025)
22. Питання охорони довкілля в практиці ЄСПЛ та їх вплив на судову практику в Україні. 24.06.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/959173> (дата звернення: 14.03.2025)
23. Кліматичне правосуддя: найгучніші справи у міжнародних судах у 2024 році. URL: <https://ecoaction.org.ua/klimatychne-pravosuddia-2024.html> (дата звернення: 13.03.2025)
24. Resolution 77/276 of the United Nations General Assembly «Request for an advisory opinion of the International Court of Justice on the obligations of States in respect of climate change». March 29, 2023. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/77/276> (date of access: 16.03.2025)
25. Найгучніші судові справи через зміну клімату та як це стосується України. 14.12.2024. URL: https://24tv.ua/zmina-klimatu-nayguchnishi-sudovi-spravi-tsogo-pitannya_n2705885 (дата звернення: 17.03.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025